

Sproget er Nationen

Taler

Ole Anton Qvam

Dato

20 mai 1874

Sted

Stortinget

Omstendigheter

Innledning til debatt om målsprøsmålet

- 1 Qvam vilde tillade sig at optage det Forslag, som han ved Behandlingen af
Seminariernes Budget havde fremsat i Komiteen, og som - med en liden
Redaktionsforandring - lød saaledes: "Regjeringen anmodes om at tage under
Overveielse og om muligt at træffe Forføining til Optagelse af Oldnorsk og
5 norsk Landsmål som Undervisningsgjenstande på Skolelærer-Seminarierne ved
Siden af Undervisningen i det almindelige Skriftsprog."

- Den Sag, som han her bragte på Bane, var ikke nogen løs Tanke eller en
forfløien Ide, men det var en i strængeste Forstand rent praktisk Sag, som i
10 længere Tid havde beskjæftiget vor Skolelærerstand, af hvem den vistnok med
Rette betragtedes som et Spørgsmaal af den dybeste Betydning for deres
Gjerning i Folkeoplysningens Tjeneste. Enhver vidste, hvor stor Forskjel der var
mellem vort danske Skriftsprog paa den ene Side og de norske Bygdemaal paa
den anden; enhver Mand her i Salen vidste vel, tænkte Taleren, at Forskjellen
15 ialfald ikke var mindre end mellem Svensk og Dansk. Nu vilde han bede om, at
man stillede sig for Øie, hvorledes det vilde tage sig ud, og hvor langt man kunde
naa, om man i svenske Almueskoler skulde lære Børnene at stave og læse efter
danske Bøger, og drive den hele Almueskole-undervisning på det danske Sprog,
eller om man paa den anden Side i de danske Skoler vilde benytte det svenske
20 Sprog paa en lignende Maade. Taleren tænkte, det maatte erkjendes, at man ikke
vilde naa ret langt derved; det Hele vilde uden Tvivl blive et mere eller mindre
tungt og traat mekanisk Pugeri, og ialfald en stor Hindring for
Undervisningsstoffets rette Tilegnelse. Men Forskjellen mellem det danske
Skriftsprog og vore norske Bygdemaal var i Almindelighed endnu større end
25 mellem Svensk og Dansk, og derfor var Undervisningen i vore Almueskoler,
saalænge den skulde drives paa vort officielle danske Sprog, et yderst
møisommeligt og trods al anvendt Umage lidet frugtbringende Arbeide. Vore

- dygtigste Almueskolelærere vare derfor allerede for længere Tid tilbage, saavidt
30 det havde staaet i deres Magt, og saavidt deres Kundskab strakte sig, begyndt at
anvende Bygdemaalet ialfald i den mundtlige Undervisning, og saavidt muligt
havde de ogsaa taget sig til mundtligt at oversætte Bøgerne for Eleverne på
Bygdemaalet.
- 35 Hvad Taleren her sagde, havde han personlig Erfaring for, dels fra sin egen
Barndom og dels fra senere Oplevelser. Men han skulde ikke indskrænke sig til
blot at paaberaabe sig sin egen Erfaring; han skulde føre Vidner. I 1853 ved et
Lærermøde for Toten og Hedemarken var der fremkommen følgende Udtalelse:
40 "Forsamlingen erkjendte, at vort Bogsprogs Unorskhed lægger en stor Hindring
i Veien for Oplysningens Fremme blandt Menigmand. Thi skal Barnet bringes
til at forstaa, hvad det læser, maa man saa at sige oversætte det næsten hvert
andet Ord." Paa et Lærermøde i Trondhjem i 1861 var der blandt Andet blevet
sagt: "Læreren maa sysle meget med at forklare Dansken for Børnene, naar de
kommer i Skolen, især paa Landet, og han tager da gjerne sin Tilflugt til
45 Bygdens og Barnets egen Dialekt." Videre var der ytret af en Lærer: "Jeg maa
hefte mig bort fra anden Undervisning Time efter Time blot med at oversætte
og forklare danske og andre fremmede Ord; ja jeg maa snart at sige oversætte
Ord for Ord i Bogen, før Barnet forstaar dem." Fra et Lærermøde her i
Christiania i 1863 forelaa der følgende Udtalelse: "Der er en slem Hindring for
50 Undervisningen i Læsning, og som er fælles for alle Læsebøger, og det er
Sproget, som ikke er Børnenes Modersmaal, i alle Fald ikke deres paa Landet ...
Det vilde vistnok bidrage til, at Børnene læste med større Lyst, naar Læreren
først paa Børnenes Bygdemaal forklarede dem Læsestykkets Indhold." Paa et
Lærermøde for Bergens Stift i 1868 vare Udtalelserne gaaede ud paa, at "Læreren
55 bør bruge norsk Maal", men at man var "enig i, at han ikke kan anvende dette
udelukkende, saalænge vi har Læse- og Lærebøger paa Dansk" ... "Hvad det
angik at bruge Bygdemaalet, saa var det simpelthen en Nødvendighed paa
Landsbygden; thi ellers kunde man ikke virke heldigt som Lærer."
- 60 Taleren kunde fortsætte med lignende Citater i stor Mængde; men det Anførte
maatte være tilstrækkeligt til at godtgjøre, at den Sag, som han her havde bragt
paa Bane, var fremvoxet af et uafviseligt Krav fra alle Landets Egne.
Almueskolelæreren paa Landet maatte - saa lød det fra alle Skolelærermøder
Landet rundt -, for at virke med Held i sit Kald, benytte det norske Sprog -
65 Landsmaalet eller Bygdemaalet, hvad man nu vilde kalde det - ved
Undervisningen; det var da ligefrem, at han i Seminarierne burde gives Adgang

til at studere det, at vinde det Herredømme over det, som alene Studium kunde give, saa at han som Lærer kunde bruge det frit, utvunget og saavidt muligt paa en harmonisk og tiltalende Maade.

At Landsmaalet indtager en saadan Plads, som Taleren havde søgt at fremstille, var ogsaa erkjendt i den gjældende Undervisningsplan for Seminarierne, idet der i samme tales om Elevens "tilvante Sprog og fra Hjemmet medbragte

Anskuelser, der ofte hænge sammen med de bedste og helligste Følelser i hans Natur". Men videre end til denne Erkjendelse kom det heller ikke. Det var saa langt fra at paabydes, at dette, der "hænger sammen med Elevens bedste og helligste Følelser", skulde dyrkes, at det tvertimod kun omtaltes som Noget, der maatte taales og som Undervisningen, slig som den var anlagt, førte Eleven bort fra, idet han, som det hedte i Planen, skulde føres ind i og oplæres til at bruge baade i Skrift og Tale det danske Sprog - som ikke just hænger sammen med "de bedste og helligste Følelser i hans Natur".

Taleren sagde ikke dette som en Anke mod Nogen. Den historiske Udvikling havde været saadan, at man ikke hidtil havde kunnet vente det bedre. Det var jo allerede et Fremskridt fra ældre Tiders Opfatning, at det norske Bygdemaal blev nævnt som Noget, der fortjente Respekt; thi den Tid var ikke meget fjern, da det kun mødte Spot og Foragt. Efter 3-400 Aars Fortrængsel under det fremmede Aag var det kommen saavidt med det norske Sprogs Fornedrelse, at det ikke blot ikke brugtes i Skrift og ikke taltes af Nogen, som gjorde Fordring paa at regnes for en dannet Mand, men at man endog havde tabt Bevidstheden om, at det overhovedet existerede som et fra Dansk forskjelligt Sprog. Indtil for ikke meget lang Tid tilbage havde man almindelig staaet i den naive Tro, at det fra Danmark importerede Skriftsprog tillige var norskt, altsaa et Dattersprog af Oldnorsken, og at Bygdemaalene kun vare Udartelser, forfuskede, udskjemte Fordreielser af dette vort Skriftsprog. Det var først i de seneste Aar, at man var vundet til en klar Erkjendelse af den sande historiske Stilling, nemlig at vore Bygdemaal i alt Væsentligt var det samme Sprog, som taltes af vore Fædre den Tid, da vort Land var hædret og mægtigt i Europa, og da norsk Sprog og Literatur var den ypperste i Nordens Lande, at dette Sprog i vor Fornedrelsestid under Danskevældet vel var bleven fortrængt fra Kirke, Skole og andet officielt Brug, men at det dog var bleven bevaret til denne Dag som Talesprog rundt om i vore Landsbygder.

I en Anmeldelse af Ivar Aasens norske Gramarik sagde afdøde Professor A.

- Munch, vort Lands berømteste Historiker og Sprogmand, hvis Kompetence til at dømme i denne Sag Ingen drager i Tvivl, - han sagde: "at den ældgamle mere end tusindaarige Norrønatinge endnu kraftigen lever og rører sig hos Folket, og med en ægte og oprindelig Klang, som man endog paa Island forgjæves søger." "Det er os" - sagde han videre - "en stor Trøst og Stolthed at erfare saa haandgribeligen, at vi lige ned i disse Tider, under saa uheldige ydre Omstændigheder for Sproget, have kunnet bevare dette i en saa oprindelig Skikkelse". Endvidere, at det - Landsmaalet - "intet har lidt af Tidens Storme, men frembyder endnu samme ægte Klang, samme Former som i dets mest klassiske Periode og i langt høiere Grad end den nuværende islandske Mundart". I en Anmeldelse af Ivar Aasens norske Ordbog sagde Munch, at "den hele Ordbog er selv saaatsige et Bevis for vort Oldsprogs næsten uforandrede Tilværelse iblandt os", og at "vort Folkesprog med Bibeholdelse af alle de grundvæsentlige gramatiske Former kun har bortkastet de mindre væsentlige", samt "at den Forandring, Oldsproget har undergaaet, ikke engang er saa stor, at nogen Skjellen mellem det ældre og nyere Sprog anderledes end som blotte Dialekter strengt taget behøves".
- 125 Naar dette var erkjendt, var det klart, at Kravet paa vort Folkesprogs Benyttelse ved Undervisningen i Almueskolerne maatte fremkomme ikke blot i det praktiske Behovs, men ogsaa i Nationalfølelsens Navn. Vor politiske Gjenfødelse i 1814 havde naturligen ført til en Kamp for Gjenreisningen og Udviklingen af vore folkelige Eiendommeligheder i alle Retninger, for vor nationale Gjenfødelse. Men her maatte Sprogsagen indtage den første Plads. La langue, c'est la nation - Sproget er Nationen, havde en fransk Forfatter sagt; det var ialfald Nationalitetens ypperste Aabenbarelsesform og sikreste Kjendemærke. Naar det nu stod fast, at kun det Sprog, som taltes udover Landsbyggerne, var det ægte Norske, medens vort Skriftsprog, selv naar det søgte at fornorske sig eller bøie hen mod det Norske, var egentlig Dansk, da maatte det erkjendes at være ikke blot saare beklageligt, men ligefrem en Folkeforsyndelse, om det Offentlige vedblev at arbeide for Danskens Udbredelse, men undlod at tage sig af Landsmaalet.
- 140 "Det har," sagde den berømte tyske Professor Theodor Mobius, idet han talte om den norske Sprogsag, "det har noget Opvarmende ved sig at se et Folk, som efter Aarhundreders Formynderskab endelig er bleven politisk frit, nu ogsaa at stræbe efter den ædleste nationale Eiendom, et Folk besidder, Sprogets Udvikling og Anerkjendelse, og man glædes derved, naar denne Stræben bliver

bragt til Bevidsthed og ledet paa en saa ypperlig Maade som af Ivar Aasen".

Taleren haabede, at ogsaa Norges Storting vilde vise, at det fortjente den Ros, som laa i disse Ord. Men han kom tilbage til den praktiske Side ved Sagen. Thi
150 hvilket Ord end Nationalfølelsen havde at indlægge for den, var det dog i dens praktiske Betydning for Almueskolen at Tyngdepunktet laa, og som han derfor atter vilde betone. Det var Noget, Enhver maatte skjønne, selv om han ikke havde sat sin Fod indenfor en Almueskoles Vægge, hvor vanskeligt det var at hæve den op af dens forkrøblede Tilstand, saalænge Undervisningen skulde
155 drives paa et for Børnene halvt uforstaaeligt Tungemaal, men hvilket Opsving, hvilken Væxt, hvilket Liv der vilde komme, naar Modersmaalet indførtes i Skolen, naar det Sprog som alene kunde tale til Barnehjertet, blev Meddelelsesmidlet og Grundlaget for Undervisningen.

160 Man havde i Komiteen mødt Taleren med det Spørgsmaal: Hvad er Landsmaalet? Er det ikke blot en broget Mængde af indbyrdes forskellige Dialekter, uden nogen fælles Enhed? Paa dette Spørgsmaal havde P. A. Munch i sin Tid givet et saa træffende Svar, at det ikke kunde gives bedre. Han sagde i sin Anmeldelse af Ivar Aasens norske Gramatik: "Vi erkjende her ogsaa Sprogets
165 Enhed. De mange Dialektegenheder, der hidtil snart af en, snart af en anden Topograf eller Reisende vare opsnappede, tildels misforstaaede og feilagtigt gjengivne, og som siden, indbyrdes sammenlignede, syntes at ligne en babylonisk Sprogforvirring, ere her ordentligt sammenstillede, deres sande Væsen og Beskaffenhed er udviklet, og deres underordnede Karakter som blotte
170 Egenheder ved Udtalen er fuldstændigen godtgjort."

Hvordan Undervisningen i Folkesproget maatte indrettes paa Seminarierne, var - syntes Taleren - hermed givet. At klargjøre Dialekternes Særpræg, indbyrdes Forskjel og Enhed maatte vel blive det vigtigste Moment i en Undervisning, hvis
175 Øiemed for en saa væsentlig Del skulde være at forberede vordende Almueskolelærere til selv at kunne undervise paa et eller andet Bygdemaal. Og saa maatte Oldnorsken medtages i et saadant Omfang, som var nødvendigt for at give et Begreb om Sprogets Rod og Udvikling, og for at gjøre Undervisningen saavel i Norsk som i Dansk saa frugtbringende som muligt.

180

Men her var det forøvrigt ikke Stedet til at udtale sig nærmere om disse Enkeltheder vedkommende selve Undervisningen og Sagens Ordning i det Hele. Han forudsatte, at hans Forslag ikke opfordrede dertil, da det kun gik ud paa at

185 anmode Regjeringen om at tage Sagen under Overveielse. Og i den nye
Expeditionschef for Undervisningsvæsenets Anliggender havde Regjeringen
vistnok ogsaa faaet den rette Mand til at tage Sagen i sin Hand. Han havde selv
været Seminarielærer og var nøie indviet i de Forhold, som Talerens Forslag
rammede. Han vilde, troede Taleren at kunne sige, hilse Stortingets
190 Beslutning, om den blev overensstemmende med Talerens Forslag, som en
velkommen Allieret i hans Bestræbelser for Seminariernes og Almueskolernes
bedst mulige Udvikling og Trivsel. Det var endog bleven Taleren sagt, at denne
for Sagen varmt interesserede Mand vilde af egen Drift gjøre Alt, hvad gjøres
kunde, for at fremme den, uden noget Initiativ fra Stortingets Side, og at
195 Talerens Forslag saaledes skulde være mindre fornødent; men Taleren kunde
ikke berolige sig dermed, da en Beslutning af Stortinget ialfald vilde give Sagen
et mægtigt Fremstød og bringe den ganske anderledes i Forgrunden.

Endelig vilde Taleren sige et Par Ord om Sagens Behandling i Komiteen. Da der
200 i Indstillingen Intet var bemærket om, hvorledes Komiteens øvrige Medlemmer
stillede sig til Talerens Forslag, kunde man lettelig komme til at formode, at det
ikke havde vundet nogen Tilslutning. Dette var dog ikke Tilfældet. Flere av
Komiteens Medlemmer - han troede næsten, det var dens Flertal - havde udtalt
sin fulde Tilslutning, ialfald havde han forstaaet det saa, og han skyldte at
205 erkjende, at Komiteens samtlige Medlemmer havde optaget hans Forslag med al
mulig Velvillie. I Haab om, at det Samme vilde blive Tilfælde her i Salen,
overgav han Sagen til Stortingets Afgjørelse som vor Nationalitets og fremfor
Alt som Almuens, Skolens og Folkeoplysningens Sag.

210 **Kilde**
Stortingstidende 1874, s. 697 f.

Emner
Innlegg i Stortinget, Språksak

215 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/sproget-er-nationen>

220